

УДК 336.77:334.012.64

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНА ПІДТРИМКА СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ПРОБЛЕМИ ТА ОСНОВНІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Піхняк Т.А., Новаковська Н.М.

Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут

Досліджено фінансову та кредитну підтримку малого підприємництва, види фінансово-кредитної підтримки. Визначено головні проблеми у підтримці малих підприємств в сучасних умовах та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: фінансова підтримка, фінансування, кредитування, мале підприємництво, регіональні програми, лізинг, мікрокредитування.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Однією із проблем, що перешкоджає розвитку малих підприємств в Україні є недостатність фінансування. Ця проблема є актуальною не тільки в нашій країні, а й у багатьох країнах світу, зокрема й в економічно розвинених. Для її розв'язання уряди забезпечують сприятливі законодавчі умови щодо створення відповідної фінансової інфраструктури. На жаль, в Україні рівень її розвитку є невисоким. Це стоїть як організаційного, так і функціонального аспектів її роботи. Дані фактори зумовлюють актуальність дослідження питання впливу систем фінансування та кредитування на розвиток малого бізнесу в країні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження малого підприємництва та його державного регулювання зробили вітчизняні вчені: О. Барановський, П. Ю. Буряк, З. С. Варналій, І. Волков, Н. Воротіна, О. Жук, М. Крупка, І. Кузнєцова, О. В. Кужель, О. Є. Мазур, М. Пивоваров, С. Реверчук, В. Сизоненко та ін.

Водночас не всі аспекти багатогранної проблеми з'ясовані та отримали належне обґрунтування.

Постановка завдання (формулювання цілей статті). Для вирішення поставлених проблем необхідним є здійснення аналізу фінансової та кредитної підтримки розвитку малих підприємств, визначення першочергових заходів з подолання проблеми фінансування та кредитування малого бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Державна фінансова підтримка малого бізнесу включає насамперед податкові та кредитні методи впливу на даний сектор економіки. Як засвідчує світовий досвід, виважена, диференційована податкова та грошово-кредитна політика здійснює вирішальний вплив на формування та подальший розвиток суб'єктів малого бізнесу. Реальні труднощі з фінансуванням та кредитуванням є чи не найголовнішими проблемами для малого бізнесу України.

Сьогодні, найбільш реальними для фінансування малих підприємств є кошти банків, фінансових компаній, кошти державного бюджету та місцевих бюджетів. На рисунку 1 зображено види державної фінансово-кредитної підтримки суб'єктів господарської діяльності.

Система фінансових механізмів розвитку малого підприємництва в Україні складається з бюджетного, кредитного та механізму самофінансування (власних коштів підприємств).

За даними Держстату України у 2012 році основним джерелом інвестування для всіх суб'єктів господарювання залишалися власні кошти, що складало 59,2% від загального обсягу фінансування в середньому по Україні, кредити й інші зовнішні

позики – 16,1%, кошти з держбюджету і місцевих бюджетів – 6,3% і 3,2% відповідно [9].

На сьогодні в Україні фінансова підтримка підприємництва на рівні держави здійснюється через програму «Мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва», на виконання якої у Державному бюджеті України на 2013 рік було виділено 10,3 млн. грн.

Рис. 1. Види державної фінансово-кредитної підтримки суб'єктів малого підприємництва

Джерело: [1]

В рамках цієї програми суб'єкти малого підприємництва мали змогу отримати кредит (середня вартість кредиту 250 тис. грн.) для відкриття власної справи або для виробництва, переробки і збуту виробленої продукції, придбання техніки, обладнання, новітніх технологій, будівництва і реконструкції виробничих приміщень. Мікрокредити надавалися через Український фонд підтримки підприємництва шляхом проведення конкурсу бізнес-планів.

У 2013 році Українським фондом підтримки підприємництва видано 37 мікрокредитів на суму 9,0 млн. грн., з них: 20 мікрокредитів – фізичним особам-підприємцям на загальну суму 4,9 млн. грн., 17 – юридичним особам на загальну суму 4,1 млн. грн. Реалізація бізнес-планів суб'єктів малого підприємництва, що отримали фінансову державну підтримку у вигляді мікрокредитів, дозволить створити близько 170 нових робочих місць та зберегти робочі місця у кількості 125 одиниць, збільшити обсяги реалізації продукції (послуг).

Крім того, в рамках бюджетного фінансування здійснювалася реалізація програми «Заходи по реалізації Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні». Під час реалі-

зації цієї програми у 2013 році для підприємців та осіб, що бажають започаткувати власну справу, проведено 75 семінарів у 27 регіонах України, на яких пройшли навчання 4 509 осіб [12, с. 85].

На регіональному рівні підтримка розвитку малого підприємництва здійснюється через реалізацію регіональних та місцевих програм розвитку малого підприємництва. Основними напрямками таких програм розвитку є підвищення ефективності реалізації державної регуляторної політики; оптимізація дозвільної системи у сфері господарської діяльності; забезпечення механізмів фінансової підтримки малого підприємництва; подальший розвиток системи інформаційного забезпечення суб'єктів підприємництва; створення сприятливих умов для розвитку інноваційно-інвестиційної та зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів малого підприємництва; надання освітніх послуг, забезпечення підготовки, підвищення кваліфікації кадрів; розширення й підтримка діяльності мережі інфраструктури підтримки підприємництва.

На реалізацію регіональних та місцевих програм розвитку малого підприємництва місцевими органами виконавчої влади передбачалося спрямувати кошти у загальній сумі 165,7 млн. грн. Найбільші обсяги фінансування на виконання регіональних та місцевих програм розвитку малого підприємництва були затверджені в обласних бюджетах м. Київ – 30,0 млн. грн., Одеської області – 3,85 млн. грн., Чернігівської області – 2,45 млн. грн., Сумської області – 2,3 млн. грн., Кіровоградської та Івано-Франківської областей – по 1,5 млн. грн., найменші – у Дніпропетровській області – 84,4 тис. грн., Херсонській області – 150,0 тис. грн. та Рівненській області – 160,0 тис. грн.

У деяких областях на фінансування регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва протягом 2013 року так і не були затверджені відповідні обсяги коштів на реалізацію передбачених заходів (Київська, Луганська, Полтавська, Тернопільська області).

У 2013 році з обласних бюджетів, бюджетів Автономної Республіки Крим, міст Києва та Севастополя на реалізацію заходів регіональних програм та місцевих програм розвитку підприємництва витрачено 21,7 млн. грн., що на 22,1% більше, у порівнянні з 2012 роком, в якому загальний обсяг використання коштів становив 14,9 млн. грн.

Кошти обласних бюджетів спрямовувалися на: фінансування бізнес-проектів на поворотній основі; пільгове кредитування; створення нових об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва та поповнення статутного та оборотного фондів вже існуючих об'єктів; навчально-методичну роботу; виставкові заходи; видання інформаційних бюлетенів, проспектів, довідників; навчання та перепідготовку незайнятого населення з орієнтацією на зайняття підприємницькою діяльністю тощо (рис. 2) [5, с. 95].

Так, у структурі фінансування програмних заходів АР Крим, областей, міст Києва та Севастополя провідне місце займає фінансування бізнес-проектів на поворотній основі, пільгове кредитування – 28,4%. На навчально-методичну роботу направлено 3,2% коштів від загального затвердженого обсягу, виставкові заходи, видання інформаційних бюлетенів, проспектів, довідників – 12,4%, створення нових об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва та поповнення статутного та оборотного фондів вже існуючих об'єктів – 6,6%, компенсацію відсотків за банківськими кредитами – 0,8%, інші заходи – 48,6%.

Необхідно відмітити, що протягом 2013 року зберігалася значна диспропорція в обсягах фактичного

фінансування заходів регіональних програм розвитку малого підприємництва. Так, у Донецькій, Запорізькій, Рівненській, Одеській областях у звітному періоді на реалізацію програмних заходів використано близько 90% запланованих коштів. У м. Києві на виконання заходів регіональної програми підтримки розвитку малого і середнього підприємництва у 2013 році було заплановано використати із обласного бюджету 30 000,0 тис. грн., фактично було використано – 0,17% від цього обсягу (50,0 тис. грн.). У Сумській області передбачалося використати із обласного бюджету 2 000,0 тис. грн., а фактично було використано – 25,0% (500,0 тис. грн.), в АР Крим відповідно 4 448,1 тис. грн. – 11,8% (522,9 тис. грн.). У Дніпропетровській, Закарпатській, Київській та Тернопільській областях фінансування взагалі не здійснено.

Як вже зазначалося вище, основними інститутами, орієнтованими на надання фінансових послуг суб'єктам малого підприємництва в Україні, є комерційні банки, інститути державної фінансової підтримки малого підприємництва, інститути спільного інвестування, лізингові й факторингові компанії та мікрофінансові інститути (кредитні спілки, ломбарди та ін.) [3, с. 48].

За даними НБУ станом на 01.01.2013 в Україні діяло 176 банків, з яких 53 банки за участю іноземного капіталу (30,3% від загальної кількості діючих банків України) і 22 – зі 100% іноземним капіталом. Більш за все банків з іноземним капіталом з Росії – 23,3%, Кіпру – 12,8%, Австрії – 12,3%, Франції – 11,3%, Нідерландів – 6,5%, Угорщини і Швеції – по 6%, Німеччини – 5,2%. При цьому іноземні банки, за оцінками фахівців, видали в Україні 40% всіх корпоративних кредитів і 63% – позичок населенню. Загальні активи банків склали 1 267,9 млрд. грн.

Відповідно до опитування банків, яке провів Центр соціально – економічних досліджень – «CASE Україна» у травні-червні 2013 року, обсяг портфеля кредитів малому та середньому бізнесу в 2012 році у більшості банків був більш як на 30% нижчий, ніж у передкризовому 2008-му році. Банки підтверджують, що їх вимоги до фінансового стану та застави від малих і середніх підприємств-позичальників стали жорсткіші, вони частіше відмовляють таким клієнтам у наданні кредитів порівняно з докризовим періодом, при цьому частка кредитів на розвиток бізнесу зменшилася.

У 2012 році 276 існуючих в Україні небанківських фінансових компаній надали фінансових кредитів за рахунок власних коштів на 919,4 млн. грн., послуг з фінансового лізингу – на 1,6 млн. грн.

На частку лізингового сектору в Україні припадає майже 3% ВВП. У 2012 році 535 лізингових компаній в Україні уклали 10 826 договорів фінансового лізингу на суму 14,71 млрд. грн. Більше половини (58,1%) цих договорів становить лізинг автомобілів. Фінансування лізингових операцій на 41,9% здійснювалося за рахунок банківських кредитів, 35,7% – за рахунок власних коштів і 22,4% – за рахунок позичкових коштів юридичних осіб.

На кінець 2012 року в Україні 617 кредитних спілок володіли кредитним портфелем у розмірі 2 531 млн. грн., 466 ломбардів надали 8 331,6 тис. фінансових кредитів на суму 6 504,2 млн. грн.

Слід зазначити, що з 25 лідерів ринку фінансових послуг для підприємців лише три фінансові установи працює на ринку кредитування обладнання і лише вісім банків мають окремі програми бізнес-позик на обладнання. Відсутність амортизаційної політики, податкових пільг та законодавчої підтримки стримують зростання лізингу техніки та обладнання.

Кредитні ставки в Україні по різних видах кредитів коливаються від 16 до 30% (без урахування комісій за видачу, оформлення, страхування та супроводження кредиту).

Більш дешево фінансування за ставками нижче ринкових український малий і середній бізнес може одержати від європейських структур за рахунок відкриття так званих міжнародних кредитних ліній. Так, наприклад, Німецько-український фонд (НУФ), заснований у 1999 році Німецьким банком розвитку (KfW), Національним банком України та Кабінетом Міністрів України, за 2011-2012 роки надав кредити 523 малим і середнім підприємствам на суму 42,7 млн. євро та 30 млн. грн. відповідно (в середньому за ставками 17-19%). Наприкінці 2012 року було погоджено надання ще 10 млн. євро для кредитування малих і середніх підприємств. Програма кредитування мікро-, малого та середнього підприємництва, що фінансується Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР), передбачає надання 100 млн. євро на кредитування малого та середнього бізнесу. Набрала чинності угода між Європейським інвестиційним банком та АТ «Укресімбанк» на суму 100 мільйонів євро. У рамках угоди кредитуються українські підприємства малого та середнього бізнесу, проекти у галузі енергоефективності, охорони довкілля та інші пріоритетні проекти розвитку місцевого приватного сектору, подолання наслідків змін клімату та адаптації до них тощо. Кредитні кошти надаються як для фінансування інвестицій, так і оборотного капіталу (закупівля сировини) [11].

Ці програми реалізуються шляхом надання ресурсів банкам – партнерам, які, в свою чергу, видають позики під нижчі за ринкові відсотки підприємствам малого та середнього бізнесу.

Однак, обсяг кредитних ресурсів міжнародних інститутів і фондів, як правило, обмежений через високі валютні й країнові ризики, і як слідство, більш жорсткі вимоги до ведення бізнесу потенційних позичальників, оцінки його кредитоспроможності й застави. Крім того, досить вузьке коло банків, які беруть участь у таких проєктах, а також дуже обмежені види діяльності підприємств, які могли б розраховувати на одержання таких кредитів.

В цілому, розвиток системи кредитування малого бізнесу з боку комерційних банків в нашій країні стикається з багатьма проблемами, серед яких:

великі відсоткові ставки по кредитах; недостатність стартового капіталу у підприємців; відсутність необхідного заставного забезпечення у малих підприємств; короткі строки погашення кредиту; відсутність кредитної історії для підприємців-початківців (старт-апів); неплатоспроможність деяких підприємців; законодавча неврегульованість на ринку мікрофінансування.

Враховуючи структуру сектору малого підприємництва в Україні, переважну більшість якого становлять фізичні особи-підприємці, важливим механізмом фінансової підтримки підприємців (особливо для початківців) є мікрофінансування, яке вважається одним з найбільш перспективних та ефективних напрямів кредитування особливо для підтримки підприємців-початківців. Мікрофінансові організації готові кредитувати позичальника з нульового стажу бізнес-діяльності, тобто тоді, коли банк вважає ризики кредитування занадто високими. Інший напрямок, де мікрофінансові організації

дуже затребувані – це малі міста, селища, тобто ті населені пункти, де банківська інфраструктура або відсутня або дуже слабо представлена. Там ці організації можуть бути альтернативою тіньовому ринку кредитування. Формування системи мікрофінансових інститутів дає можливість збільшити доступність базових банківських послуг для громадян, кооперативів та приватних підприємців. Розвиток мікрофінансових інститутів здатний стати катализатором розвитку малого та середнього бізнесу, у тому числі інноваційного.

На жаль, інституціональне забезпечення функціонування механізмів мікрофінансування в Україні є недосконалим, ринок мікрокредитування в Україні розвивається дуже повільно. Так, у 2012 році всіма небанківськими кредитно-фінансовими установами в цілому (включаючи міжнародні організації), було видано кредитів на суму 15 091,4 млн. грн., що в середньому становить близько 1 000 доларів США на одного господарюючого суб'єкта підприємницької діяльності, і це не можна вважати достатнім для розвитку підприємництва [12].

Рівень фінансової підтримки малого підприємництва, передбачений в регіональних програмах, також дуже низький. Структура фінансування заходів регіональних програм розвитку малого підприємництва свідчить про нерівномірність використання бюджетних коштів по регіонах.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розробок у даному напрямку. Стан розвитку малого бізнесу в Україні свідчить про те, що подальший розвиток ситуації без активного та позитивного втручання держави може привести до згорання даного сектору економіки з відповідним загостренням економічних проблем та посиленням соціальної напруги. Тому виникає необхідність дієвої державної підтримки малого бізнесу. Завдання полягає у тому, щоб суттєво розширити його роль і місце в економічному процесі. Мається на увазі забезпечення протягом найближчих років у структурах зазначеного сектору зайнятості на рівні 25-30% дїездатного населення та виробництва до 25% ВВП [2, с. 13].

Вирішення цього завдання має зосереджуватися на таких основних напрямках: створення відповідної нормативно-правової бази; вирішення питань щодо організаційного забезпечення малого підприємництва: розробити та прийняти цільові і регіональні програми розвитку та підтримки малого підприємництва з відповідним фінансовим та організаційним забезпеченням; впровадити єдину вертикальну систему органів виконавчої влади з питань малого підприємництва; розробити єдину систему реєстрації та легалізації суб'єктів підприємництва; формування та розвиток системи фінансової підтримки малого підприємництва, передбачити використання державних кредитних ліній; створити спеціалізовану банківську установу або установи з кредитування малого підприємництва; впровадити порядок кредитування малого підприємництва комерційними банками під гарантії бюджетних коштів [5, с. 98].

Тому, вплив фінансової та кредитної системи на розвиток малих підприємств в Україні, особливо в умовах економічної кризи, потребує подальшого дослідження, яке полягає в ґрунтовному з'ясуванні проблем фінансового забезпечення малих підприємств за рахунок використання коштів державного бюджету.

Список літератури:

1. Башнянин Г. І., Москва М. Г. Вірт М. Я., Піхняк Т. А., Буряк О. П. Державне управління малим підприємництвом у трансформаційній економіці України. Монографія / – Львів: ЛІГА-ПРЕС, 2014. – 170 с.
2. Бондаренко С. С. Економіка та управління підприємствами / С. С. Бондаренко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 10. – 31 с.
3. Варналій З. С. Основи підприємництва: навчальний посібник. – К.: Знання – Прес, 2002.
4. Ващенко К. О., Варналій З. С., Воротін В. С., Геєць В. М., О. М. Кужель, Лібанова О. В. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Національна доповідь./ К. О. Ващенко, З. С. Варналій, В. С. Воротін, В. М. Геєць, О. М. Кужель, О. В. Лібанова.– К.: Держкомпідприємництво, 2008.
5. Горелов Д. О. Стратегія підприємства / Д. О. Горелов, С. Ф. Большенко. – Харків: Вид-во ХНАДУ, 2010. – 133 с.
6. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 № 4618-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
7. Зелена книга малого бізнесу України – 2012 / Д. В. Ляпін, В. І. Дубровський, О. М. Піщуліна, О. П. Продан. – К.: Інститут власності і свободи, 2012. – 124 с.
8. Офіційний сайт Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.dkpr.gov.ua/>
9. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Проблеми державного регулювання діяльності малих підприємств: Наук.-метод. посіб. / Т. В. Березянко, О. В. Ваганова, Р. В. Руднік / За ред. Березянко Т. В. – К.: ПДО НУХТ, 2012. – 120 с.
11. Фісун А. Економіка зарубіжних країн. // Економіка України./ А. Фісун – 2009. – № 8 – 28 с.
12. Шпак В. І. Розвиток малого підприємництва в Україні / В. І. Шпак: Наук.вид. – К.: МАУП, 2003.

Піхняк Т.А., Новаковская Н.Н.

Хмельницький кооперативний торгово-економічний інститут

ФИНАНСОВО-КРЕДИТНАЯ ПОДДЕРЖКА СУБЪЕКТОВ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА: ПРОБЛЕМЫ И ОСНОВНЫЕ ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Аннотация

Исследовано финансовую и кредитную поддержку малого предпринимательства, виды финансово-кредитной поддержки. Определены главные проблемы в поддержке малых предприятий в современных условиях и предложены пути их решения.

Ключевые слова: финансовая поддержка, финансирование, кредитование, малое предпринимательство, региональные программы, лизинг, микрокредитование.

Pihnyak T.A., Novakovska N.M.

Khmelnytsky Cooperative Trade and Economic Institute

FINANCIAL SUPPORT SMALL BUSINESSES: KEY ISSUES AND SOLUTIONS

Summary

Investigated the financial and credit support of small business, types of financial support. Key problems in supporting small businesses in the current conditions and proposed solutions.

Keywords: financial support, financing, loans, small business, regional programs, leasing, micro-credit.